

НАУКОВІ ДИСКУСІЇ ТА ОГЛЯДИ

DOI: <https://doi.org/10.31359/2411-5584-2022-51-4-69>

УДК [334.7:005.934](075.8)

Л. О. УКРАЇНСЬКА

докторка економічних наук, професорка,
професорка кафедри державного управління,
публічного адміністрування та економічної
політики

Харківського національного економічного
університету імені Семена Кузнеця,
Україна, м. Харків

e-mail: ukrainskalarisa@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4567-0310>

ПІДПРИЄМСТВО В УМОВАХ ВИКЛИКІВ І ЗАГРОЗ СУЧАСНОСТІ: КОНЦЕПТУАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ¹

У статті проаналізовано теоретико-методичні підходи та здобутки розкриття змісту, напрямів і заходів економічної безпеки суб'єктів господарювання у навчальному посібнику «Економічна безпека підприємства»² докторки економічних наук, професорки О. С. Марченко. Рецензенткою відзначено актуальність і важливу роль навчального посібника у забезпеченні високого рівня підготовки фахівців та професіоналів у сфері економіки.

Ключові слова: підприємство, економічна безпека підприємства, загрози економічній безпеці, система економічної безпеки підприємства, менеджмент та оцінювання економічної безпеки, інституційна безпека підприємства, консалтинг економічної безпеки.

JEL Classification: L10; L21, L26, M10; M21.

¹ © Українська Л. О., 2022. Стаття публікується на умовах ліцензії Creative Commons – Attribution 4.0 International (CC BY 4.0).

Статтю розміщено на сайті збірника: <http://econtlaw.nlu.edu.ua>.

² Марченко О. С. Економічна безпека підприємства : навч. посіб. / О. С. Марченко ; М-во освіти і науки України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Каф. екон. теорії. – Харків : Право, 2022. – 246 с.

Забезпечення економічної безпеки підприємств у сучасний період є одним із пріоритетних завдань їх власників, керівників і фахівців, успішне виконання якого безпосередньо залежить від рівня їх теоретичної підготовки та знань методів, заходів, дієвих інструментів захисту господарських суб'єктів від загроз і ризиків середовища бізнесу, якому притаманні невизначеність, турбулентність, постійні зміни та трансформації під впливом глобальних і локальних чинників. Це дає підстави стверджувати, що вища економічна освіта повинна бути спрямована на формування у майбутніх фахівців комплексу необхідних компетентностей щодо забезпечення економічної безпеки підприємств. Саме це є метою навчального посібника «Економічна безпека підприємства», підготовленого відповідно до освітньо-професійних програм «Бізнес-економіка» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти та «Бізнес-консалтинг» другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 051 «Економіка», за якими здійснюється підготовка економістів у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого.

Навчальний посібник інтегрує в єдину систему професійні знання, методичні компетенції, практичні підходи, що необхідні сучасному економісту. По-перше, професійна діяльність у сфері економіки охоплює багато функцій, у складі яких обов'язковими є забезпечення захищеності підприємства, його структурних підрозділів, господарської діяльності, її ресурсів і результатів, персоналу, технологій, ефективності, конкурентоспроможності та сталого розвитку бізнесу. Кожен фахівець-економіст підприємства у межах своїх професійних функцій є суб'єктом економічної безпеки підприємства, її гарантом. По-друге, економіст на підприємстві може займати посади, безпосередньо пов'язані з забезпеченням економічної безпеки, наприклад, бути керівником чи фахівцем служби економічної безпеки. У цьому випадку економічна безпека є предметом його професійної спеціалізації. По-третє, економіст підприємства повинен володіти комплексом знань з економічної безпеки, оскільки саме до нього будуть звертатися керівництво й управлінці підприємства, інші співробітники за професійними порадами, консультаціями щодо вирішення проблем, зумовлених ризиками ведення бізнесу. По-четверте, економісту, який обирає для своєї професійної реалізації консалтинговий бізнес, слід усебічно розуміти зміст, основні методи й процеси як забезпечення економічної безпеки, так і консалтингу економічної безпеки, актуальність якого в сучасний період істотно зросла.

Таким чином, підготовка економістів із вищою школою повинна забезпечувати глибоке оволодіння майбутніми фахівцями системними знаннями та практичними навичками з економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Продумана логіка визначення авторкою структури навчального посібника дозволяє:

- поєднати у єдине ціле основні завдання вивчення теоретико-методичних основ економічної безпеки підприємства, пов'язані з формуванням у майбутніх економістів системних знань і здатностей їх застосування на практиці щодо: а) механізму функціонування підприємства як цілісної господарської системи й об'єкта економічної безпеки (глава 1 посібника); б) системи його економічної безпеки (глави 2 та 3 посібника); в) заходів консалтингу як професійної допомоги з питань захищеності підприємства від деструктивних наслідків зовнішніх та внутрішніх загроз сучасного середовища бізнесу;
- забезпечити безперервність, спадковість і синергію процесу накопичення економічних знань майбутніми фахівцями з економіки відповідно до їх підготовки за ОПП «Бізнес-економіка» та «Бізнес-консалтинг»;
- сформувати сучасного фахівця-економіста, здатного до високоефективної професійної діяльності в галузях бізнесу, економічної безпеки, консалтингу.

Викладення навчального матеріалу спирається на сучасні наукові та прикладні джерела: монографії, підручники, навчальні посібники, статті, аналітичні матеріали, у тому числі наукові та методичні праці авторки посібника [1–4]. Кожна глава навчального посібника містить методично-забезпечувальний блок: висновки, питання для самоконтролю, тестові запитання, рекомендовану літературу.

У першій главі навчального посібника «Підприємство як комплексний об'єкт економічної безпеки», по-перше, розкрито характеристики економічної безпеки як навчальної дисципліни та професії економіста. По-друге, підприємство розглянуто під кутом зору його економічної безпеки як цілісної господарської системи, що є поліструктурною та багатовекторною за напрямками, функціями і формами діяльності. На основі такого підходу охарактеризовано: 1) підприємство як комплексний об'єкт економічної безпеки – господарська система, єдиний майновий комплекс, інституційна одиниця економіки, юридична особа, його ефективність, конкурентоспроможність, сталий розвиток; 2) структурні об'єкти економічної безпеки – підрозділи, служби, філії; 3) ресурсні об'єкти економічної безпеки – активи, фонди, фінансові ресурси, персонал, техніка, технології, інформація, економічний потенціал тощо; 4) функціональні об'єкти – види господарської діяльності та її фінансові результати.

Вивчення першої глави навчального посібника дозволяє студентам сформувати цілісне уявлення про підприємство, захищеність якого є, по-перше, умовою та чинником ефективності бізнесу, його конкурентоспроможності та розвитку; по-друге, завданням системи економічної безпеки, що створюється та функціонує на підприємстві.

Другу главу навчального посібника «Економічна безпека підприємства: визначення, система, управління» присвячено формуванню у студентів знань концептуальних і методичних основ економічної безпеки підприємства як

цілісної системи, що є підґрунтям вивчення матеріалу наступних глав посібника.

Сутність економічної безпеки підприємства визначено на основі поєднання:

- концептуального, результативного й управлінського підходів до її трактування як захищеності функціонування та розвитку підприємства від дестабілізуючого впливу загроз зовнішнього та внутрішнього середовища бізнесу протягом життєвого циклу господарської системи, що є комплексним об'єктом менеджменту та характеризується результатами господарської діяльності у короткостроковому й довгостроковому періодах;

- статичного підходу – стан захищеності підприємства у певний період життєвого циклу; динамічного підходу – захищеність підприємства протягом усіх стадій його життєвого циклу, розвитку й трансформацій господарської системи у довгостроковому періоді; системного підходу – система економічної безпеки підприємства як сукупність і взаємозв'язок її структурних елементів.

Багатовекторний підхід до розкриття сутності економічної безпеки є основою системного розуміння студентами її мети, об'єктів, суб'єктів, загроз, заходів запобігання та подолання їх деструктивних наслідків для господарської системи, механізму забезпечення захищеності підприємства та менеджменту в цій сфері. Ефективним методичним інструментом слід визнати розроблену авторкою навчального посібника концептуальну модель системи економічної безпеки, використання якої сприяє вивченню студентами її структури, характеристик, принципів, етапів формування та оцінювання результатів. Слід підкреслити методичну обґрунтованість запропонованого авторкою комплексно-функціонального підходу до оцінювання рівня економічної безпеки на основі частково-, загально-, інтегрально- та системно-функціональних показників.

У третій главі навчального посібника «Основні види економічної безпеки підприємства» на основі функціонального підходу до визначення структури системи економічної безпеки підприємства охарактеризовано її основні складові: безпеки техніко-технологічну, інноваційну, інтелектуально-інформаційну, кадрову, фінансову, ринкову, правову, інтерфейсну, екологічну, силову (фізичну), – вивчення яких є основою формування у студентів знань загальних і специфічних характеристик кожного виду економічної безпеки, розуміння їх поліструктурності, функцій та ролі в системі.

Слід підкреслити обґрунтованість і методичну доцільність розкриття забезпечувальної функції правової безпеки щодо системи економічної безпеки в цілому та кожної її складової.

Здобутком авторки є обґрунтування сутності та характеристик інституційної безпеки підприємства, яка не отримала ще необхідного рівня наукового

аналізу й розкриття у навчально-методичних джерелах. Вивчення основ інституційної безпеки як захищеності підприємства від загроз радикальних змін і трансформацій інституційного середовища бізнесу є необхідним етапом формування у студентів системних знань механізму забезпечення економічної безпеки, розуміння його особливостей у період воєнного часу, цілей та заходів, спрямованих на збереження підприємства як інституційної одиниці бізнесу, його адаптацію, відновлення та розвиток у майбутньому.

Четверта глава навчального посібника «Консалтинг економічної безпеки підприємств» розкриває зміст, основні характеристики та послуги бізнес-консалтингу у сфері економічної безпеки підприємства. Важливим напрямом сучасної підготовки економістів є формування у них знань і навичок, з одного боку, виконання функцій радників керівництва й управлінців підприємства з питань його захищеності як цілісної господарської системи, з іншого боку, ефективного використання у професійній діяльності послуг зовнішніх консультантів – експертів із питань економічної безпеки, ризик-менеджменту й антикризового управління бізнесом.

Таким чином, навчальний посібник «Економічна безпека підприємства» відповідає сучасним вимогам щодо науково-методичного забезпечення високого рівня вищої економічної освіти, є корисним студентам, викладачам, керівникам і управлінцям підприємств, фахівцям і консультантам із проблем економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Марченко О. С. Антикризовий консалтинг у системі економічної безпеки підприємства. *Економічна теорія та право*. 2022. №2 (49). С. 93–111. DOI: <https://doi.org/10.31359/2411-5584-2022-49-2-93>.
2. Марченко О. С., Ярмак О. В. Консалтинг економічної безпеки підприємств: концептуальні та прикладні основи системного підходу. *Економічна теорія та право*. 2021. №3 (46). С. 39–57. DOI: <https://doi.org/10.31359/2411-5584-2022-46-3-39>.
3. Марченко О. С. Економіка та фінанси підприємства : навч.-метод. посіб. для студентів першого (бакалавр.) рівня вищої освіти галузі знань 05 «Соціал. та поведін. науки» спец. 051 «Економіка» спеціалізації «Бізнес-економіка». Харків : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2020. 118 с.
4. Марченко О. С. Бізнес-консалтинг : навч. посіб. Харків : Право, 2019. 204 с.

REFERENCES

1. Marchenko, O. S. (2022). Antykryzovyi konsatynh u systemi ekonomichnoi bezpeky pidpryiemstva [Anti-crisis consulting in the system of economic security of the enterprise]. *Ekonomichna teoriia ta pravo – Economic Theory and Law*, 2(49), 93–111. <https://doi.org/10.31359/2411-5584-2022-49-2-93> [in Ukrainian].

2. Marchenko, O. S., & Yarmak, O. V. (2021). Konsaltnyh ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv: kontseptualni ta prykladni osnovy systemnoho pidkhodu [Consulting of economic security of enterprises: conceptual and applied foundations of systematic approach]. *Ekonomichna teoriia ta pravo – Economic Theory and Law*, 3(46), 39–57. <https://doi.org/10.31359/2411-5584-2022-46-3-39> [in Ukrainian].
3. Marchenko, O. S. (2020). *Ekonomika ta finansy pidpriemstva [Economics and Finance of the Enterprise]*. NLU [in Ukrainian].
4. Marchenko, O. S. (2019). *Biznes-konsaltnyh [Business Consulting]*. Pravo [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 01.10.2022

Стаття пройшла рецензування 10.11.2022

Стаття рекомендована до опублікування 23.12.2022

L. O. UKRAINSKA

Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the State Management, Public Administration, and Economic Policy Department, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Ukraine, Kharkiv

ENTERPRISE IN CONDITIONS OF CHALLENGES AND THREATS OF THE PRESENT: CONCEPTUAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF ECONOMIC SECURITY

The article analyzes the theoretical and methodical approaches and achievements of disclosure of content, directions and measures of economic security of economic entities in the textbook “Economic Security of the Enterprise” of Doctor of Economic Science, Professor O. S. Marchenko. The reviewer defines the relevance and important role of the textbook in ensuring a high level of training of specialists and professionals in the field of economics.

Key words: enterprise, economic security of the enterprise, threats to economic security, economic security system of the enterprise, management and evaluation of economic security, institutional security of the enterprise, consulting of economic security.

Article details:

Received: 01 October 2022

Revised: 10 November 2022

Accepted: 23 December 2022

Рекомендоване цитування: Українська Л. О. Підприємство в умовах викликів і загроз сучасності: концептуально-методичні основи економічної безпеки: Рец. на кн.: Марченко О. С. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. Харків : Право, 2022. 246 с. *Економічна теорія та право*. 2022. № 4 (51). С. 69–75. DOI: <https://doi.org/10.31359/2411-5584-2022-51-4-69>.

Suggested citation: Ukrainska, L. O. (2022). Pidpriemstvo v umovakh vyklykiv ta zahroz suchasnosti: kontseptualno-metodychni osnovy ekonomichnoi bezpeky [Enterprise in conditions of challenges and threats of the present: conceptual and methodological foundations of economic security]. *Ekonomichna teoriia ta pravo – Economic Theory and Law*, 4(51), 69–75. <https://doi.org/10.31359/2411-5584-2022-51-4-69> [in Ukrainian].